

שלושת מסעותיו של הרשל

מאת: יאנוש קורצ'אק
תרגמו: יהודית מאיר ויצחק גורפינקל.
ערכה: חנה הרציג

2022

הם שואלים:

מה הוא עשה שם? - האם היה לבדו? - היה לבדו מעבר לגשר?

והכפרי עונה: אבל אמרתי לכם. הילד שכב בצד הדרך. שכב בשדה שמעבר לגשר, בדרך ליער. אני נסעתי לעיר, לשוק. לא חשבת על כלום. ואז אני רואה ילד שוכב. אני מדבר אליו והילד לא מבין, ממלמל משהו לעצמו...חולה או טיפש, או מה? אז לקחתי אותו לעגלה. ובשוק הכירו אותו.

- אני הכרתי אותו - אומר שמחה - אני ראיתי אותו ראשון.

- נו, אז אם הוא משלכם, קחו אותו תיכף ומייד, אין לי זמן.

הרשל שוכב בעגלה. שומע ולא מבין. מביט על העגלה ועל הכפרי. מביט על שרה, על חנה. מביט על שמחה ואברם. מביט על מלכה הקטנה ועל הבחורים שהתאספו מסביב לעגלה.

מנגב ביד את האף והעיניים ושואל: איפה החרב שלי?

מבקש: לשתות... אני צמא.

מיד חנה רצה להביא מים, ושרה העשירה אומרת לאט:

- אני אתן לו חלב. יש לו חום. הוא חולה.

- זו חצבת - אומרת אסתר.

- אולי כן ואולי לא - אומר אברם שב־השיער.

בערב יש להרשל פריחה אדומה, ואסתר מרוצה.

- לא אמרתי? חצבת - אני מכירה את זה. - הוא יבריא.

זה היה מזמן. אולי לא כל כך מזמן. מאה שנה, אולי קצת יותר. מאה ועשרים שנה?

הייתה זו עיירה. בתיה נמוכים עם חצרות וגינות רחבות ידיים. בקתות עץ. בתי אבן התחילו לבנות מאוחר יותר, אחרי ששוב פרצה שריפה. אברם הזקן זוכר. לפני השריפה הייתה מלחמה, ואחרי זה מגיפה. גם עשירים חלו, וגם עשירים מתו.

אברם הזקן זוכר. אמו של הרשל נפטרה. עכשיו אבא שלו יוצא עם שק על הגב, הולך רחוק מחוץ לעיר וקונה, מחליף סחורות. לְשֶׁבֶת הוא נֶשֶׁב הביתה, מביא משהו לאכול, בגדים, לפעמים מביא גם כסף – אבל מעט ורק לעתים רחוקות.

מי שדואג להרשל הוא אחיו לייב, שהוא כבר בחור גדול. הם גרים בעליית גג. בחורף קר, בקיץ חם. וכך הם חיים. אין להם הרבה, ליתומים.

הרשל שוכב ללא כרית, חולה, ושואל: "איפה החרב שלי?" משתעל ומבקש: "לשתות".

כך הסתיים המסע שלו לפלשתינה, דרכו הראשונה אל העולם. זה סיפור ארוך. – הוא היה אז ילד קטן.

*

לייב והרשל שוכבים בעליית הגג, בלי שמיכה ובלי כרית.

הלילה בהיר. הירח מאיר. הרשל מצביע על הירח ושואל: מה זה?

לייב ביקר בחדר רק מעט. ילד מפשוטי העם – לא היה מי שישלם על לימודיו, וגם לא היה לו זמן וחשק ללמוד. תלמיד שאינו משלם חייב להיות שקט, ממושמע וללמוד היטב, ואילו לייב לא היה כזה. אבל הוא יודע הרבה ויכול הרבה.

בבוקר הוא יוצא לחפש פרנסה, בערב מביא לחם ובצל, או אפילו חלה ותפוח עץ. פעם מישהו רדף אחרי לייב וצעק: "גנב!". הרשל לא יודע מה זה "גנב", אבל פוחד; כשעמד ליד השער ראה את לייב בורח, ואחריו רודף גבר עם שוט וקורא: "תפסו אותו!". לייב חזר הביתה מאוחר, מייד שכב, לא אמר מילה, לא הביא שום דבר לאכול.

לא תמיד לייב מביא אוכל, לא תמיד עונה. מדבר רק כשמתחשק לו.

*

מה זה? – שואל הרשל ומצביע לעבר החלון. למעשה זה אפילו לא חלון, רק מן פתח בלי שמש.

רואים ירח גבוה בשמיים.

לייב אומר:

- זה ירח – כי אלוהים אמר: "ותהי הארץ, ויהי ירח בלילה ושמש ביום".

וכך היה - קורה מה שאלוהים רוצה.

אלוהים אמר: " ויהיו סוסים ועזים, שמש ובצל".

- וקודם כל זה לא היה?

- ילד טיפש. ודאי שהיה. תכף אספר לך. זה סיפור ארוך.
הרשל מקשיב ולייב מסביר: אז ככה – יש בחצר ערמת זבל, נכון?

- כן. נכון. – יש שם ערמת זבל.

- אז היתה שם ערמת זבל ענקית, ואלוהים מצא שם את האדמה והעצים, וכלב, ועצים, ואת האדם. ואלוהים עשה סדר, וברא את העולם.

- כן?

- כן. כעת תישן!

אבל הרשל לא ישן. הרשל מכיר את ערמת הזבל. יש שם כל מיני דברים. פעם מצא שם זכוכית ירוקה, פעם מקל ארוך. ראה שם עכבר וסלק אדום שלם. מצא שם חוט קשירה וגם חוט ברזל, ועוד המון דברים ששמר, אבל לא יודע איך קוראים להם. ואלוהים קרא לאדם והורה לו: "זו פרה, זה חתול, זו תרנגולת וזה לחם" – כך הורה אלוהים לאדם.

הרשל נובר עם המקל ומחפש בערמה את הירח ואת השמש, כי גם הוא רוצה לעשות סדר, גם הוא רוצה לברוא עולם.

ולייב מספר:

- היה מבול. ירד גשם, ירד וירד. גשם וגשם. מים ומים. מהשמיים נפלו על הארץ אש ואבנים.

ונח בנה סירה. כשיהיה לי זמן נלך רחוק אל מחוץ לעיר. יש שם נהר וגשר ויער וסירה, אבל קטנה. אבל נח בנה סירה ענקית, גדולה כמו בית. אלוהים הרשה לו. והיה שם הר גבוה.

- מה זה הר?

- הר זה הר. יש בחצר ערמת זבל, את זה אתה מבין? והר זה אבנים, אבל המון אבנים, בגודל של מאה בתים ואלף מזבלות. נו תישן כבר! די, עכשיו כבר לא אספר לך כלום. במילא זה סיפור ארוך. לך כבר לישון. נמשיך מחר.

הרשל שוכב בשקט, אבל אינו ישן.

חבל שללייב אין זמן. הרשל מכיר רק את החצר שלו. אף פעם לא ראה לא נהר, לא גשר, לא סירה ואף לא את הדרך המובילה לפלשתינה.

ולייב אומר:

פסח זה חג חשוב. בפסח צריך כובע חדש ונעליים. כי משה הולך, הולך, הולך, ואחריו הולכים היהודים, הולכים, הולכים. ומשה מוביל אותם במדבר. לא היו מים. אבל משה היכה פעם אחת בחרב - והנה באר.

ובמדבר יש זאבים ואריות. כלבים ענקיים - כמו פרות. כלב זה כלום: נושך ובורח. ואילו אריה - נו, נו... - את זה צריך לראות בעיניים! אריה במדבר הוא רעב ופראי. שן אחת בפה של אריה היא כמו כל השיניים בפה של כלב. ויש לו טפרים. הגמל גדול כמו בית - ויש לו שתי דבשות, וכשהוא כועס אז הוא סוגר את הדבשות וחונק את הבן אדם.

הרשל ממלמל בשקט: "אריה רעב במדבר" - את זה הוא כבר יודע, כי לייב סיפר לו מה זה אריה. מה זה רעב - את זה הוא מכיר. אבל מה זה מדבר?

- אתה עוד ילד קטן - אומר לייב - במדבר חיים עמים פראים. מרביצים, הורגים, זורקים אבנים.

היהודים היו עבדים. פרעה הורה להכות אותם, אבל אלוהים נתן למשה חרב.

- מה זה חרב?

- זו סכין גדולה. מקל ברזל גדול וחד. אבל אתה בכלל לא מקשיב, אלא כל הזמן שואל שאלות.

- לאן משה הוביל את היהודים? למה הלך כל כך רחוק?

- זה סיפור ארוך. פסח זה חג חשוב - כי היהודים הגיעו לפלשתינה.

- הרשל רוצה לשאול מה זה "עבדים", אבל פוחד שלייב יכעס ויגיד לו: "תישן!".

- פלשתינה - אומר לייב - את זה צריך לראות. יש שם כל כך הרבה סוכריות ועוגות כמו גושי הבוץ אצלנו. ותפוחי עץ ממלאים עגלה שלמה כמו תפוחי האדמה שהכפרי מביא לשרה העשירה. ובבויב לא זורמים מים מזוהמים, אלא חלב. יש שם דבש ותאנים (מה זה?), ובשבת לכולם יש דג ומרק עוף עם אטריות. ולא צריך שמיכת פוך - כי חם שם.

- מחר אספר לך עוד.

- לייב ישן. הרשל מושך אותו ביד, בעדינות, כדי לא להעיר אותו. שלא יתרגז. רק מילה אחת ...

- לייבלה...

- נו? מה אתה רוצה?

- איך קוראים לזה?

- מה? למה אתה מתכוון?

- איך אדם קרא לבית הזה?
- איזה אדם? איזה בית?
- הבית שאליו משה הוביל את היהודים.
- זה לא בית, טיפש... זוהי ארץ - פלשתינה.
- הרשל רואה שלייב לא כועס, ושוב מושך אותו בשרוול.
- לייבלה, לייבלה...
- מה אתה רוצה?
- אפשר לקחת קצת מהלחם?
- עכשיו לא. צריך להשאיר למחר.
- נו כן. נכון. צריך להשאיר לבוקר.

*

מלכה היא יפה. למלכה הקטנה יש עיניים צוחקות. מלכה נותנת לו חתיכת לחמנייה, ובתמורה הרשל מרשה לה להביט דרך הזכוכית הירוקה, או להכות אבן באבן. כי לייבלה נתן לו את שתי האבנים, ואם מכים אותן אחת בשניה אז יוצאים גצים (אבל את זה היא לא יודעת).

הרשל מספר לה על משה ועל האריות, ומלכה מספרת לו על פמוטים מכסף, על שעון ועל השדים שחוטפים ילדים רעים.

הרשל הוא משה, עולה על המזבלה לקבל את לוחות הברית. מלכה היא העם היהודי. היא עומדת למטה ומסרבת להישמע לאלוהים. הרשל מכה אותה בחרב, ומלכה רצה לאימה בבכי. האם מקללת את הרשל והוא בורח הביתה. בערב תאמר אימה של מלכה ללייבלה:

- הרשל שלך פרא אדם כמוך. למה הוא לא לומד בחדר? הוא כבר גדול. הגיע הזמן.

הרשל יושב על המדרגה השלישית. יש חמש מדרגות: הראשונה למטה, והחמישית למעלה. על המדרגה החמישית לא טוב לשבת, כי כשמוציאים דלי עם זבל, והדלי נתקל בדלת ונשפך - הכל נרטב.

במדרגה הרביעית יש חור, ומהחור הזה יצא עכביש עם רגליים ארוכות. הרשל מפחד מהעכביש: אולי זה השד שעליו דיברה מלכה?

במדרגה השנייה תקוע מסמר, שזז - אבל אי אפשר להוציא אותו. הרשל ניקה את המסמר ברוק, ואז המסמר היה יפה ומבריק. הרשל מאוד חפץ במסמר, כבר

פעמים רבות ניסה להוציא אותו, אבל פצע את האצבעות ועכשיו הוא אפילו לא רוצה להסתכל על המסמר.

גם המדרגה הראשונה רטובה ומלוכלכת.

המדרגה השלישית הכי טובה כי אפשר לעלות עליה ולברוח לעליית הגג, או למטה לחצר. ואם הבן אדם חלש, ואין לו אימא שתגן עליו, לעתים קרובות הוא צריך לברוח. כן, אבל על המדרגה השלישית יש נמלים.

וזה כבר סיפור ארוך.

*

יושב לו הרשל על המדרגה, מסתכל על החתול, על הדרורים והתרנגולות. מסתכל על הגינה של השכן שמעבר לגדר. – שם זה גן העדן. הרשל אף פעם לא היה שם. לייב היה, אבל אחר כך בכה: כל כך חזק הכו אותו, שאפילו לייב בכה.

פעם הרשל קטף שני תותים דרך החור שבגדר. אחד נתן למלכה ואת השני אכל בעצמו. צומחים שם דובדבנים ואגסים. אבל לייב כבר לא מביא ולא אומר: "קח, אבל אל תגיד לאף אחד".

יושב הרשל ומחכה שהתותים שוב יגדלו, מחכה שאביו ישוב לשבת, ומחכה ללייב.

יושב ומחזיק במקל – החרב שלו – ורוצה ללכת לפלשתינה, שם במקום מים, זורמים חלב, מן, ודבש (מה זה?), שם יש מרק עוף ודגים, שם חם. את זה שווה לראות – הו- הו!

הוא מביט על הסנוניות, שבנו להן קן מתחת לגג, וכעת יש להן תינוקות והן מביאות להם אוכל. והוא מביט על הנמלים.

הרשל לא רעב, רק ידיו הקפואות מהכפור שורפות ומגרדות, וכואב לו כשהוא משתעל. אף אחד לא הרביץ לו, אבל כואב לו. ושוב הוא צמא.

בלילה לייב כעס עליו:

- למה אתה שותה כל כך הרבה? שוב תרטיב את התחתונים, ואני כל הזמן צריך לכבס. למה אתה לא אוכל? הלחם לא טעים לך? אולי אתה רוצה חלה? למה אתה משתעל ומפריע לי לישון?

בבוקר היה לו חם מאוד. כואבות לו העיניים וכואב לו הראש. היום הרשל לא חיפש מה זרקו לערמת הזבל. שלושה דרורים מתקוטטים – והוא נשאר אדיש. מלכה אומרת: "בוא, ליד המחסן שלנו כבר צומחת האפונה" – והוא לא עונה.

ופתאום הוא רואה שהוא לא מחזיק מקל, אלא חרב: גדולה, חדה- חרב מברזל.

הוא קם, יורד מהמדרגה השלישית והולך דרך החצר לשער. מגיע לשער ויוצא לרחוב. הולך לבדו אל השוק והלאה, והלאה. הוא הולך, הולך, הולך. יש לו חרב. הוא יוצא לדרך הארוכה לפלשתינה.

הוא הולך הרבה זמן, הרבה מאוד זמן. הוא הולך רחוק, מאוד רחוק. כבר הוא מחוץ לעיר – כבר הוא במדבר. הוא הולך לבדו. רואה ארצות שאינו מכיר. רואה נהר, גשר, סירה. והנה הוא רואה יער, בתים קטנים, פרות קטנות, וסוסים. לייב לא סיפר לו שבפלשתינה הכל כל כך זעיר.

הוא הולך עד שכבר אינו יכול, עוד מעט ייפול. ואז הניף את החרב, היכה באדמה, והתיישב: תיכף יהיו מים.

ופתאום הכל נעלם, וחושך.

ואחר כך הוא כבר בבית, ושרה העשירה נותנת לו חלב, כל כך טעים, לבן, מתוק.

ואסתר אומרת: "יש לו חצבת אבל הוא יבריא". והוא הבריא. אביו מסר אותו לחדר; אבל זרקו אותו משם כשאמר לרבי: "אתה משקר"..

וגם זה סיפור ארוך.

*

בידיש אומרים: "קים", פולני יאמר: "בוא". אלוהים דובר עברית, לפיכך כל מי שרוצה לדבר עם אלוהים – חייב ללמוד בחדר. את זה הרשל יודע, אך לא מבין מה זה "אלף, בית, גימל", על נייר לבן, ולמה אלוהים נתן ליהודים ספר, שצריך להביט בו כל הזמן.

בחדר לא היה טוב; להפך – היה רע מאוד. הרבי מכה. את הילדים העשירים הוא מכה חלש, ואת העניים חזק ולעתים קרובות. מהחדר אי אפשר לברוח לפרוזדור, לעליית הגג, או להסתתר במלונה של הכלב בחצר. את ראשו של הילד העשיר הרבי מלטף, ואילו על הרשל הוא רק כועס.

לשאל שאלות הרבי לא מרשה, לא לעניים ולא לעשירים. והרשל לא מבין מה זה לקרוא, למה צריך להביט בספר כשהרבי קורא: "בראשית ברא אלוהים את השמיים ואת הארץ... ויקרא אלוהים ליבשה ארץ... ולמקווה המים קרא ים... ויברא אלוהים את האדם... וירא כי טוב".

הרשל יודע, זוכר ואומר, אבל הוא שוגה, כי לייב סיפר לו דבר אחר.

ומה זה הנמלים השחורות הגדולות על הנייר, הסימנים השחורים האלה שלא זזים בכלל ולכל אחד מהם יש שם אחר?

הרבי צועק: "תסתכל בספר". הרבי מכה ואומר: "אתה יכול אבל לא רוצה; תבוא מארה על ראשך – לך לשוק לגנוב כמו לייב שלך". הרבי אומר: "אם אביך שוב לא ישלם, אז אעיף אותך מפה, גם בלעדיך יש כאן די בוך וסירחון". הרבי מכה, אבל זה לא עוזר. והוא אומר: "לך למשוגע, הוא ילמד אותך לקרוא".

הרשל מכיר את המשוגע ופוחד ממנו. הרבי אומר לו "לך למשוגע" כדי להעליב אותו, כדי שהילדים יציקו לו. אבל הרשל מאמין שהמשוגע באמת ילמד אותו לקרוא. לייב אומר: "אני בחור פשוט, אבל אתה צריך ללמוד".

קריאה היא ודאי דבר חשוב – אם כך אומר לייב, שיוזע ומבין הכל.

אבא שוב לא ישלם, והרשל התכעס, והלך מכות עם הילדים, והרבי סטר לו פעם ועוד פעם על הלחי הימני וגם על השמאלי, וגירש אותו מהחדר לצמיתות.

*

להרשל שוב יש הרבה זמן פנוי, והוא יושב לו על המדרגה השלישית שלו. המשוגע הצולע הגיע לחצר. הרשל קם ואמר: "אני רוצה ללמוד לקרוא". בשקט אמר את זה, אך המשוגע שמע אותו, כי פעם הוא היה מורה – מזמן, מזמן, ופעם, לפני שגג הבניין הבוער נפל על ראשו כשהציל ילד – גם לא צלע.

הרשל אמר: "אני רוצה לדעת לקרוא" – והמשוגע מביט עליו ואומר: כן, כן, כן. טוב לימודים זה לחם.

*

יושב הרשל על המדרגה, מחזיק ספר, ולידו יושב המשוגע ומספר לו משהו. חנה הצדיקה מהנהנת ואומרת: "טוב שאימו לא בחיים ולא רואה איזה מלמד יש לכן שלה". שרה העשירה אומרת: "יצמח להיות גנב". אסתר החכמה אומרת: "הרשל כבר ברח פעם מהעיר, שכב בשדה, על הדרך... כעת המלמד יעשה ממנו משוגע גמור".

"אולי כן, ואולי לא" – אומר אברם שֶׁב השיער שזוכר גם את המלחמה וגם את המגפה.

והרבי החדש מסביר:

"כן, כן, כן. הנמלים חיות והאותיות חיות. אפשר לקרוא נמלים, אפשר לקרוא אנשים וגם אלוהים.

כן, כן, כן. את אלוהים צריך לחפש... כן, כן, כן. אלוהים הטוב נמצא במרחקים. כן, כן. אתה לא אמרת שום דבר רע, אלוהים לא פקד להכות ילדים עניים. כן, כן – אמרת אמת. הרבה אנשים משקרים."

- אני צריך כבר ללכת, אין לי זמן!

והמשוגע מלטף את ראשו של הרשל, למרות שלא משלמים לו עבור הלימוד, למרות שאביו של הרשל לא כיבד אותו בשבת בדגים ובוודקה.

והוא אומר:

הוא הלך רחוק וחי במדבר, היו שם אריות ועמים חסרי תרבות. הוא שכח איך מתפללים – כן, כן, כן. רצה לומר "שמע ישראל", כן, כן. ולא זכר. רצה רק לומר "מודה אני..", כן, כן, כן. ולא זכר. רצה רק לומר "קדיש" – אתה מבין? – "קדיש", וגם את זה שכח.

- ומה? מה עשה? – שואל הרשל, כי הרבי החדש מרשה לשאול שאלות.

- מה עשה? – כן, כן, כן. אתה לא יודע? – הוא דקלם את האותיות.

- רק: אלף, בית, גימל, דלת – כן, כן – דלת. הא, וו, זין.. וכך עד הסוף.

- ומה?

כן, כן. והנה והאותיות מסתדרות מעצמן באוויר למילים, והמילים – כן, כן – לתפילות, והתפילות – כן, כן – נשטות מעצמן לשמיים. כן, כן, כן. המלים חיפשו ומצאו את כס המלכות.

- מה זה כס מלכות?

- אין לי זמן. אני חייב ללכת. – קח את פת הלחם – כן, כן.

והמשוגע הולך, בורח, צולע, מדבר אל עצמו, ולאנשים הוא רק אומר: "אני רעב". הילדים מציקים לו. יש לו מקל עבה אבל הוא לא מתגונן.

הרשל כבר לא פוחד ממנו.

*

והרבי המשוגע אומר:

- כשהייתה מלחמה, וטיטוס שרף את בית המקדש... כן, כן – הייתה שריפה. תשאל את אברם. הוא יודע. כן, כן, כן. כתבי הקודש נשרפו. כן, כן. אבל בעצם לא – נשרף רק הנייר. – האותיות התעופפו אל השמיים והן חיות. כן – האותיות של

- התורה הקדושה שלנו, הנצחית, חיות. הבט: "אלף", ושוב "אלף" – גם פה, ופה. הוכפל מספרן של האותיות הטובות.
- אותיות טובות? – מופתע הרשל.
 - כן, כן – טובות. כן.
 - אלוהים כעס על היהודים ורצה להרוג אותם. הוא קח נייר ועט ורצה לכתוב את גזר הדין (מה זה גזר הדין?) כן, כן – רצה לכתוב שהוא ישמיד את היהודים. את כולם?
 - כן, כן. את כולם – להרוג את כולם, לאבד, להשמיד. כן, כן, כן. לא להשאיר איש – כן, כן. אבל האותיות לא הרשו. הן מנעו ממנו לעשות זאת כי ברחו והסתתרו. כן, כן. הן לא הרשו שייעשה דבר-מה רע.
 -
 - ולי כבר אין זמן... בערב שוב אגיע לכאן... כן, כן – ואתה תקרא ותחפש את האותיות שהראיתי לך. האפונה שלך מאחורי הצריף גדלה יפה. מהכדורים הצהובים צומח דשא ירוק. וגם אתה צומח. אותיות הן זרעים קטנים של ידע. מזרעים קטנים צומחים עצים ויערות – כן, כן, כן. אין לי זמן. הנמלים מתות, וגם אימא מתה וגם העכבר – אבל האותיות חיות לנצח. כן, כן. אל תהרוג נמלים. האותיות אינן מתות, הן חיות לנצח.
 - אני חייב כבר ללכת – כן, כן, כן.

*

הרשל יושב לו על המדרגה השלישית וקורא. קצת הוא מביט בספר וקצת על הסנוניות והנמלים. הסנוניות מתעופפות וחוזרות מהר אל הקן מתחת לגג הבית, שלקח להן זמן רב לבנות אותו. מעניין לראות איך הן חיות, איך הן מאכילות מהר-מהר את התינוקות שלהן.

הרשל כבר מבין שאם לוחצים באצבע על זבוב או נמלה, אז אחר כך הם לא יזוזו – כי ימותו. הזבוב בורח אבל את הנמלה קל לתפוס עם האצבע. פעם חשב שהנמלה נעלמת מתחת לאצבע, שהאצבע רק נרטבת קצת, אבל הוא רואה שלנמלה יש גם ראש ורגליים. היא זזה דבוקה אל האצבע, רוצה לברוח ולא יכולה – כמו תרנגולת קשורה.

פעם חלם שרודפים אחריו ילדים ומישהו רודף אחריו עם שוט, והוא רוצה לברוח ולא יכול. זה היה חלום מפחיד.

גם המסמר במדרגה השנייה זז, אבל המסמר לא חי. וכאן, הנמלה שעל האצבע שלו זזה כבר לאט, זזים רק הראש והרגליים. כואב לה – עוד מעט היא תמות. לכן

כעת הוא רק מביט על הנמלים שמסתובבות להן לפה ולשם, אבל כבר לא מנסה לתפוס או להפחיד אותן, כי אלוהים אמר: "לא תרצח".

והרבי המשוגע אמר :

- כן, כן, כן – לא יפחד איש מרעהו, וכל העופות יאכלו מידי כל אדם.
- כן, כן, כן – ציפורים חופשיות יאכלו גרעינים מידי אנשים חופשיים – כן, כן.

*

זה היה מזמן. לא כל כך מזמן. לפני מאה שנים, אולי קצת יותר. היו לוקחים אז בחורים צעירים לצבא. בלילה באו לעליית הגג ולקחו את לייב. וגם אז הירח האיר דרך החור שבגג. לייב ניסה להתנגד, בעט, הרביץ, צעק וקרא לעזרה. והרשל בכה ושום עזרה לא באה. החזיקו בלייב חזק וגררו אותו החוצה.

הרשל נשאר לבדו.

שרה העשירה לא מרשה למלכה לשחק עם הרשל, אבל אברם הזקן עכשיו משוחח אתו יותר.

לייב היה אומר: "את זה צריך לראות, וזה סיפור ארוך". המשוגע חוזר על ה-"כן, כן, כן" שלו.

אברם הזקן מספר לו הרבה על מה שהיה, ועל מקומות רחוקים – וגם הוא חוזר: "זה סיפור ארוך, ועדיין לא הגיע הזמן". המשוגע ולייב תמיד מיהרו, ולאברם הזקן תמיד יש זמן.

הרשל כבר יודע לקרוא ולהתפלל. הרבי מהחדר צדק: "אתה יכול, אבל לא רוצה". עכשיו אני רוצה!

- לרצות, זה חשוב מאוד – אומר אברם – אם מישהו יודע אבל לא רוצה, הוא לא ימצא לא את אלוהים, לא אנשים ולא את עצמו (מה זה?). ואם מישהו רוצה אבל עדיין לא יודע – הוא ילמד וגם ימצא.

הרשל רוצה להיות משה רבינו – רוצה למצוא תפילה שיש לה כוח לתת ליהודים מן ומלאכים. ושוב הוא יוצא לדרך, אך הפעם כבר לא לבד. אז הוא היה קטן – ולכן לא הצליח.

יבואו איתי יהודים – ילדים, נשים, זקנים וצעירים. אקח איתי את העניים והעצובים, אלה שלא פוחדים מהמדבר ומהאריה, לא מעמים פראיים ולא מעקרבים.

ובראש ילך הוא – הרשל הנביא.

אדע את הדרך ואכיר את העמים והערים, אוביל את היהודים לארץ שיש בה לחם,
דבש וענבים.

אברם מהנהן בראשו השב ואומר: " ו שכן, או שלא – הצעיר הזה, כל החיים לפניו".

*

אברם הזקן אומר:

- העיר שלנו קטנה ובתיה נמוכים. אין כאן מלומדים גדולים. ואתה הרשל – יש
לך ראש טוב, ומי יודע: אולי תהיה כוכב בארץ ישראל. במרחקים יש ערים
גדולות שגרים בהן אנשים מלומדים. אחד חוקר ספרים עתיקים, אחר מרפא
חולים וזקנים, השלישי בונה בתי אבן גבוהים. בבית אבן כזה נמצא עכשיו לייב
שלך – אבל אל תחפש אותו, כי עכשיו אתה בן יחיד לאביך, ואת לייב ממילא
לא תמצא.

ואברם ממשיך ואומר:

פלשתינה רחוקה ועדיין לא הגיע הזמן. לא טוב שילד קטן כמוך יסתובב בדרכים
מחוץ לעיר – כלבים עלולים לנשוך אותך, סוסים עלולים לדרוס אותך, או שאנשים
רעים יכו אותך. כשתגדל – אביך ייקח אותך לשם.

אבל להרשל אין סבלנות לחכות. החורף היה ארוך, הערבים והלילות היו ארוכים
חשוכים. את זה צריך לראות: חנוכה בלי נר אחד, פורים בלי גרגיר פרג אחד, ופסח
בלי פירור מצה.

וכשהשמש הודיעה שהאביב כבר כאן, והשלוליות כבר התייבשו מעט – הרשל שוב
יצא לבדו לדרך. הוא נעדר זמן רב. זה סיפור ארוך – מה ראה, את מי פגש
וההרפתקאות שחוה. עדיין זה לא הזמן. כן, כן, כן. הוא חזר. חזר אל אברם, אל
המשוגע, אל אביו כשהגיע לשבת. הפעם לא חלה בחצבת, אך היה מאוד עייף
וחלש.

ואחר כך – כן, כן, כן – אחר כך יצא הרשל אל העולם הגדול בפעם השלישית. ואז
כבר לא היה אבא, לא אברם ולא המשוגע שלימד אותו לקרוא.

אנשים אמרו כל מיני דברים: שצוענייה נתנה לו מטבע זהב לדרך, שהונגרי נתן לו
שטר, שאלוף משנה מצבא הצאר שיחק אתו שח והפסיד.

הרשל למד בבתי ספר רבים, ראה הרבה ערים גדולות וגר בהרבה בתי אבן גבוהים.
אבל לא הצליח להגיע לארץ ישראל. כן, כן, כן. הוא כבר לא ילד קטן, הוא מבין
שעדיין לא הזמן.

זה היה מזמן. בעצם לא כל כך מזמן. כן, כן...

*

עכשיו קיבלתי מכתב מפלשתינה, אבל לא מהרשל. הרשל כבר מזמן לא בחיים. קיבלתי מכתב ארוך מבחור צעיר אחר, וכותב הוא כך:

"אני עובד בפרדס. שעות ארוכות ושקטות. אני קורא כאן מעט, ולא מדבר הרבה. השתנית. אני מתחיל להבין את הכפר... הציפורים הן ידידותי, הן אמיצות וכלל לא פוחדות. עכשיו עונת הקינון, ובבוקר אני מבקר אצל ההורים בעלי הכנף ומברך אותם: 'מזל טוב'. אני רואה דברים רבים שפעם רק קראתי עליהם בספרים. כשאני משקה את העצים בפרדס אני רואה איך הנמלים המבוהלות מנסות להציל ביצים – את הדורות הבאים... חתולה לבנה משחקת עם גוריה, מלקקת, מריחה והודפת אותם ממנה כשהם באים לינוק. בשביל עומדת לטאה יפה; אני שורק והיא מרימה את ראשה ומקשיבה. בעמק מאחורי הפרדס מזהיבה החיטה... החיים בכפר יפים ומעניינים. למדתי איך לבטא אהבה בשתיקה. למדתי כאן הרבה: אני קורא את העולם והחיים".

כן, כן. מכתב. את זה צריך לראות. אני נזכר באחיו, באחותו ובו עצמו כפי שהיה לפני שנסע.

אחר כך נזכרתי בסיפור על הרשל, על המדרגות שלו, על הנמלים, על שלושת מסעותיו לארץ ישראל.

את הסיפור הזה סיפר מזמן אדם שכבר אינו בחיים, על אנשים שאינם בחיים זה מאה שנה, וחזרתי עליו בקצרה ככל שיכולתי: סבא, אבא, נכד ונין – ארבעה דורות – זה סיפור ארוך. כן, כן, כן.